

DÜĞÜN

Hadis kitaplarında bu ikramlar hakkın-
da oldukça geniş bilgiler vardır (meselâ
bk. Buhârî, "Nikâh", 68-70).

Düğünler, yapıldığı topluma ve zama-
na göre büyük değişiklikler göstermek-
le birlikte kız ve erkek evinde icra edi-
len törenler, gelinin evliliğe hazırlanma-
sı, merasimle kocasının evine getirilme-
si, davetlilere koca evinde yemek veril-
mesi veya diğer ikramlarda bulunulma-
sı bütün düğünlerin ortak özellikleri ara-
sındadır. Araplar düğün dolayısıyla veri-
len yemeğe "velîme" derler; ancak bu
kelimenin sadece düğün yemekleri için
değil diğer merasimlerde verilen yemek-
ler için de kullanıldığı anlaşılmaktadır.
İbn Tolun, konuyla ilgili eserinde (bk.
bibl.) Araplar arasında yaygın olan on
altı tür velîme hakkında bilgi vermektedir
(ayrıca bk. Cevâd Ali, IV, 685). Hz. Pey-
gamber'in evlenme hazırlığı yapan Ab-
durrahman b. Avf'a, "Bir koyunla da ol-
sa ziyafet ver" (Buhârî, "Nikâh", 7, 54, 68)
demesi ve kendisinin de evliliklerinde mi-
safirlerine yemek yedirmesinden anla-
şılacağı gibi düğün yemeği sünnettir.
Hz. Peygamber'in, "ziyafet ver" şeklin-
deki emrinden hareketle bazı hukukçu-
lar bu yemeğin vacip olduğunu söyle-
mişlerse de hâkim görüşü bunun vücut
ifade etmediği yönündedir. Velîmenin
nikâh akdi sırasında, akiddeden sonra, zi-
faf günü veya zifaktan sonra verileceği
hususunda da farklı görüşler ileri sürül-
müştür. Ancak bunu belirleyen esas fak-
tör, bölgeden bölgeye değişen örf ve
âdetlerdir. Ayrıca velîmede gösteriş ve
israfin haram olduğu, herkesin kendi im-
kânları çerçevesinde ikramda bulunma-
sının gerektiği kabul edilmiştir.

Düğüne davet edilen kişinin davete
icabet etmesi vaciptir. Bunun farz-ı ayın
veya farz-ı kifâye olduğunu söyleyen
âlimler de vardır. Hz. Peygamber'den,
bu tür davete icâbeti emreden çeşitli
hadisler nakledilmiştir (bk. Buhârî, "Ni-
kâh", 71; Müslim, "Nikâh", 96). Düğüne
icâbet gereği, bu tür törenlerin kişiler
arasındaki sevgi bağlarını kuvvetlendir-
mesi hikmetine dayanmaktadır. "En kö-
tü yemek, fakirlerin bırakılıp zenginle-
rin davet edildiği düğün yemeğidir" meâ-
lindeki hadis (Buhârî, "Nikâh", 72; Müs-
lim, "Nikâh", 107), düğüne sadece zengin-
lerin değil fakirlerin de çağırılması ge-
rektiğini vurgulamaktadır. Hz. Peygam-
ber'in, "Velîme ilk gün hak, ikinci gün
mâruf, üçüncü gün ise riya ve gösteriş-
tir" (İbn Mâce, "Nikâh", 25; Ebû Dâvûd,
"Et'ime", 3) hadisinden hareketle düğün-

nün iki günden fazla sürmesini mekruh
görenlerin yanı sıra, Buhârî'nin "... yedi
gün velîme yapan..." şeklindeki bab baş-
lığını ("Nikâh", 7) ve Medine'de yedi se-
kiz gün süren velîmeler olduğu Übey b.
Kâ'b'in böyle bir velîmede bulunup dua
ettiğine dair rivayetleri (Beyhakî, VII, 261)
dikkate alarak düğünün iki günden faz-
la devam etmesini câiz görenler de var-
dır (Nevevî, IX, 216-218; Şevkânî, VI, 205-
206; Azîmâbâdî, X, 210).

Aşırılığa kaçmamak ve İslâmiyet'in sos-
yal hayatla ilgili olarak koyduğu esasla-
ra uymak şartıyla düğünde eğlenmek
meşrûdur. Hz. Peygamber'in düğünler-
de eğlenceye izin verdiğine veya bizzat
kendisinin böyle düğünlere katıldığına
dair birçok rivayet vardır. Bir yakınının
düğün yapmadan ensardan birisiyle ev-
lendirmek isteyen Hz. Âişe'ye düğün yap-
masının daha iyi olacağını, zira ensarın
eğlenceden hoşlandığını söylemiş, hatta
bir rivayete göre Erneb adlı bir kadını
şarkı söylemek üzere göndermesini tav-
siye etmiştir (İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 226;
krş. a.e., IV, 320). Ayrıca Resûl-i Ekrem,
genç kızların (câriye) def çalıp gazâ şiir-
leri okuduğu bir düğüne katılmış, şarkı
söyleyen kızlardan birinin, "Aramızda ya-
rın ne olacağını bilen peygamber var"
demesi üzerine böyle söylememesini ve
daha önce söylediklerini tekrar etmesi-
ni istemiştir (Buhârî, "Nikâh", 48). Aşa-
bın da eğlenceli düğünlere iştirak ettik-
leri bilinmektedir (meselâ bk. Nesâî, "Ni-
kâh", 80). Sadece düğün vesilesiyle de-
ğil başka münasebetlerle de belli sınırlar
içinde eğlenceye izin verildiği, Hz. Pey-
gamber'in, ashabın ve tâbiînin bu tür
eğlencelere fiilen katıldıkları konusunda
birçok rivayet mevcuttur (bk. EĞLENCE).
Ancak daha sonraki dönemlerde meşrû

eğlencenin sınırları fıkıh âlimleri arasın-
da tartışma konusu olmuştur. Gerek dü-
ğünlerde gerekse diğer vesilelerle eğ-
lenceler tertip edilmesi ve şarkı söylen-
mesi hususunda ortaya çıkan ve daha
çok yasaklayıcı bir nitelik taşıyan icthad-
larda, âlimlerin yaşadıkları dönemlerde-
ki aşırılıkların büyük etkisi olduğu mu-
hakkaktır.

Sünnet düğünü Hz. Peygamber döne-
minde bilinmemektedir. Nitekim fakih
sahâbilerden Osman b. Ebû'l-Âs, Asr-ı
saâdet'te böyle bir uygulama bulunma-
dığı gerekçesiyle sünnet düğünü için ya-
pılan davete katılmamıştır (*Müsned*, IV,
217). Bu rivayet aynı zamanda söz ko-
nusu düğünlere aştah döneminde orta-
ya çıkmaya başladığını göstermekte-
dir. İbn Kudâme, genel esaslar çerçeve-
sinde bu tür bir düğüne katılmanın müs-
tehap olacağını söylemekte, Ebû Hanî-
fe, İmam Mâlik ve Şâfiî'nin de bu görüş-
te olduğunu belirtmektedir (*el-Muğnî*,
VIII, 116-117).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisân'ul-'Arab, "vlm" md.; *el-Muvaftâh*, "Ni-
kâh", 47; *Müsned*, III, 165, 190, 205, 271; IV,
5, 217; Buhârî, "Büyü", 1, "Menâkıb'ul-en-
şâr", 3, "Nikâh", 7, 48, 54, 56, 68-72, "Edeb",
67, "De'âvât", 53, "Musâkât", 13, "İdeyn", 25,
"Şalât", 69; Müslim, "Nikâh", 79, 80, 81, 96,
107, "İdeyn", 20; İbn Mâce, "Nikâh", 20, 24,
25; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 29, "Et'ime", 1, 3,
"Eymân", 22; Tirmizî, "Nikâh", 6, 10, 22, "Me-
nâkıb", 17; Nesâî, "Nikâh", 32, 80; Beyhakî,
es-Sünen'ul-kubrâ, VII, 261; Mergînânî, *el-Hi-
dâye* [baskı yeri ve tarihi yok] (*el-Mektebet'ul-İ-
İslâmiyye*), IV, 80; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII,
434-435; VIII, 104-110, 116-117; Nevevî, *Şer-
hu Müslim*, IX, 216-218, 233-234; İbn Hacer,
Fethu'l-bâr (Sa'd), XIX, 243-244, 287-288, 296;
a.m.f., *el-İşâbe*, IV, 226, 320; Aynî, *Umdet'ul-
kâr*, Kahire 1392/1972, XVI, 329-330, 353;
Müttakî *el-Hindî*, *Kenz'ul-'ummâl*, XV, 212;
İbn Tolun, *Faşş'ul-havâtim fî mâ kîle fi'l-ve-
lâ'im* (nşr. Nizâr Abâza), Dimaşk 1987, s. 39-
47, 60; *el-Fetâva'l-Hindîyye*, V, 343; Şevkânî,
Neyl'ul-evâtâr, VI, 197-208; İbn Âbidîn, *Red-
dü'l-muhtâr*, VI, 347-348; Azîmâbâdî, "Avn'ul-
ma'bûd", X, 209-210; *Tecrid Tercemesi*, VI, 344;
VII, 251-252; XI, 302-303; Cevâd Ali, *el-Mufaş-
şal*, IV, 685-686; V, 69-73; Bekir Topaloğlu, *İs-
lâmda Kadın*, İstanbul 1965, s. 50-51; James
Robson, "Muslim wedding feasts", *Glasgow
University Oriental Society*, XVIII, Leiden 1961,
s. 1-14.

RAHMİ YARAN

Züleyha'nın
düğün alayını
tasvir eden
bir minyatür
(*Oriental
Miniatures*,
Taşkent 1980,
resim 98)

Türkler'de Düğün. Türkler, İslâm dinini
kabul ettikten sonra da korudukları es-
ki düğün âdetlerini özellikle taşrada ol-
mak üzere bugün de sürdürmektedirler.
Halen Anadolu ve Trakya'da çeşitli
yörelere göre ayrıntıları değişen, fakat
ana hatları genelde aynı olan düğün ço-

ğunlukla nikâhtan hemen sonra yapılır. Zamanı, geçim kaynakları tarıma dayalı bölgelerde genellikle ürünün kaldırıldığı ve işlerin az olduğu sonbahardır. Düğün, "okuyucu" denilen kadınlar tarafından götürülen ve davetiye yerine geçen sembolik anlamlardaki mum, şeker ve buğday veya düğün hamamı için bir kalıp sabundan oluşan "okuntu" ile çağırılacak kişilere duyurulur. Dünür düşme, söz kesme ve nişan takma aşamalarından sonra düğüne bir hafta kala gelin kızın eşyası "çeyiz asma" veya "çeyiz yazma (yayma)" adıyla sergilenir. Salı günü gelin hamama götürülür, burada kadınlar kendi aralarında yemek yer ve eğlenirler. Düğünün başladığı, imam ve davetli erkekler tarafından düğün evinin damına bayrak dikilmesiyle ilân edilir. Çarşamba günü çalgılı ve oyunlu eğlenceler başlar, aynı günün akşamı da kına gecesi düzenlenerek geline (bazı bölgelerde gelin ve damada) kına yakılır. Kına gecesinin çeşitli özel türküleri vardır ve bunların başlıcası, bazı yörelerde "gelin ağlatma" da denilen "baş övme" veya "gelin övme"dir. Ayrıca halk deyiimiyle "başı bütün olan", yani başından ikinci bir nikâh geçmemiş, tek evliliğini sürdüren bir kadın, kına yakma sırasında gelin kızı "gelin okşama" denilen ve daha çok bazı nasihatları ihtiva eden türküler söyler.

Perşembe gelin alma günüdür. Gelin alayı tarafından kız evinden alınan gelin çok defa süslü bir atla (son zamanlarda motorlu araçla) oğlan evine götürülür, eve girmeden önce üzerinden bozuk paralar saçılır; bazı yörelerde gelin, kayın-pederinden ve kayınvalidesinden büyük hediyeler almadan içeri girmez. O akşam davetlilere düğün ziyafeti verilir, gerdeğe girinceye kadar duvağını açmayan gelin ise kendisini görmeye gelenlerin elini öper. Gündüz yakın arkadaşları tarafından hamama götürülen ve törenle açıkta saç-sakal tıraşı olan damat yatısı namazını yakın bir camide kılar, bu arada hocanın nasihatlarını dinler ve duasını aldıktan sonra eve döner; gelinin yanına girerken arkadaşları tarafından sırtının yumruklanması âdettir. Damat gerdek odasında iki rek'at namaz kıldıktan ve yüz görümlüğü denilen hediyesini taktıktan sonra gelinin duvağını açar. "Duvak günü" olan ertesi gün hisım akraba ve yakın dostlar gelinin evine gelirler ve kendi aralarında eğlenirler. Akşam yemek için topluca kız evine gidilir. Pazar günü kız evinden oğlan evi-

ne bir tepsi baklava gönderilir, pazartesi günü de damatla gelin el öpmek üzere kız evine giderler, böylece törenler sona erer.

Osmanlı Saray Düğünleri (Sûr-ı Hümayun). Saray düğünleri, şehzade evlilik ve sünnetleriyle sultanların (padişah kızı veya kız kardeşi) evlilikleri münasebetiyle yapılırdı. Daha önceki Türk - İslâm hükümdarları gibi Osmanlı padişahları da kızlarını veya hânedana mensup öteki sultanları kuruluş devrinde civar beyliklerin şehzadeleriyle, sonraları ise genellikle devlet erkânından biriyle, nâdiren de tanınmış ailelerin oğullarıyla evlendirirlerdi. Şehzadeler ise önceleri civar beyliklerin hanım sultanlarıyla, daha sonra da genellikle saraydaki câriyelerle evlendirilmişlerdir. Padişahlar şehzadeleri için kız isterken hediyelerle elçi gönderirler, arkasından da sarayın ileri gelen kadınları gelin adayını görmek için kız evine giderlerdi. Şehzadelikleri sırasında Orhan Gazi'nin Bizans prensesi Teodora, Yıldırım Bayezid'in Germiyanolu Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun, II. Murad'ın İsfendiyafoğlu İbrâhim Bey'in kızı Hatice Hatun ve II. Mehmed'in Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'la evlenmeleri münasebetiyle düzenlenen törenler başlangıç döneminin başlıca düğünleri olup bunların en ihtişamlısı Edirne'de yapılan Fâtihtan Sultan Mehmed'in düğünüdür. Klasik dönemde bazan sultanların evlilik ve şehzadelerin sünnet düğünleri bir arada yapılırdı. III. Murad'ın 1582'de düzenlediği, Osmanlı tarihinin en muhteşem düğünü olarak kabul edilen şenlikler, şehzadelerin sünnetleri ve Ayşe Sultan'ın evliliği münasebetiyle yapılmıştı. Aynı şekilde IV. Mehmed'in 1675'te Edirne'de yaptırdığı düğün de yine bu iki mutlu olay münasebetiyle düzenlenmişti.

Klasik dönem sultan düğünlerinde törenin düzeninden ve idaresinden Dârüssaâde ağası sorumluydu ve törenlerin her aşamasında teşrifât kurallarına titizlikle uymak zorundaydı. Nişan ve nikâh genellikle ayrı günlerde yapılır, sultan gelinin düğün elbisesi çok zengin olurdu. Önceleri al renkli iken XIX. yüzyılda beyaza çevrilen gelinlik inci ve sırma işlemelerle kaplanır, süslemeleri pirlanta düğmeler ve murassa' tokalı kemelele tamamlanırdı. Padişah tarafından damatlığa seçilen kimsenin gelin sultan için gönderdiği ağırlıklar arasında mutlaka mihr-i müeccel, hepsi değerli taşlarla süslenmiş olmak şartıyla yüzük, kü-

pe, bilezik, ayna, nikâb, ayakkabı, mest-pabuç, nalin ve elmaslı sorguç ile bunların yanı sıra tablalarla şeker, meyve ve tepsilere içinde çiçeklerle süslenmiş yapma bahçeler ve ayrıca çeşitli boylarda **nahil**'ler bulunurdu. Malî durumu iyi olan damadın, başta padişahın başkadını ile kadın efendilerine, şehzadelere, öteki sultanlara ve Dârüssaâde ağasına da hediyeler göndermesi âdetti; bazan durumu iyi olmayan damada hazineден para yardımı yapıldığı olurdu.

Nikâh sarayda kıyılır, sadrazam ve şeyhülislâmın kendilerine ayrılan yerlere oturmalarıyla tören başlardı. Dârüssaâde ağası gelin sultanın, yüksek rütbeli bir devlet adamı da damadın vekili olur, ikişer şahitle davetlilerin önünde nikâhı şeyhülislâm kıyardı. Daha sonra davetlilere ve divan üyelerine rütbelerine göre padişah, vâlide sultan ve damat tarafından gönderilen hediyeler veriliirdi. Böylece nikâh sona ererken sıra şenliğe ve "velîme" denilen ziyafete gelir, bu arada gelinin çeyizini götürcek olan alay yola çıkardı.

Aslında dışarıdaki şenlikler sabahdan başlar, yemekten sonra kısa bir dinlenmenin ardından tekrar canlanır ve ikindiden sonra gösterilere geçilerek hava karardıktan sonra da devam edilirdi. Osmanlı saray düğünlerinde genellikle geçit törenleri, müzik eşliğinde danslar, seyirlik oyunlar, spor yarışmaları, donanma ve diğer gece eğlenceleriyle dramatik oyun gösterileri yapılırdı. Geçit törenlerinde nahiller, yapma bahçeler, şekerden maketler taşınır, arabalar üzerinde esnaf sanatını sergiler; müzikli eğlencelerde mehter ve klasik Türk müziği takımları fasıl icra eder; seyirlik oyunlarda cambaz, gürbaz, zorbaz, şemşirbaz, hokkabaz, yılanbaz, curcunabaz, hayvan oynatıcı, tiryaki, tulumcu ve kuklacılar hünelerini gösterir; spor yarışmalarında matrak, cirît, binicilik, atıcılık, güreş ve koşu müsabakaları tertip edilir; donanma ve gece eğlencelerinde mahyalar asılır, havai fişekler atılır, dramatik oyunlarda ise konulu güldürüler, savaş oyunları ve taklitli sahne gösterileri yapılırdı.

Genellikle perşembe günü düzenlenen ve önceleri Eski Saray'da veya Topkapı Sarayı'nda hazırlanan gelin alayı, XIX. yüzyılda Dolmabahçe, Çırağan yahut Yıldız saraylarında başlayıp damadın konağında sona ererdi. Alay günü sadrazam, vezirler ve öteki devlet ileri gelenleri sarayda toplanırlar, gelin sul-

tan hânedana mahsus kırmızı atlas ci-binlik içinde iki çiftte atlı araba ile, eğer sahildeki bir saraydan bir başka sahil-saraya gidecekse o zaman denizden sal-tanat kayıklarıyla götürülürdü. Yeni sa-rayına veya konağına ulaşan gelini ka-pıda damat paşa karşılar, töre gereği sultan gelin bir süre arabadan inmemek için nazlanırdı; sonra sağ koltuğuna da-mat, sol koltuğuna kızlar ağası girerek inmesine yardım ederler ve halı serili yoldan haremine götürüp özel olarak hazırlanmış tahtına oturturlardı. Dama-dın konağında kadın ve erkeklerle ayrı ayrı ziyafetler verilir, yatsıdan sonra da-vetliler dağılırdı.

III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan'ın 16 Mayıs 1709 Perşembe günü yapılan gelin alayında teşrifat sırası şöyle idi: Ça-vuşbaşı, tezkireciler, nakîbüleşraf, İstan-bul kadısı, kazaskerler, sağdıç paşalar, sadrazam, şeyhülislâm, Haremeyn mü-fettişi, muhasebecisi, mukâtaacısı ile ağa-babası, vâlide sultan ve damat paşa ket-hüdâsı, gelin sultan kethüdâsı, yanların-da iki büyük nahil taşıyan tersaneliler ortasında dergâh-ı âlî kapıcıbaşıları, te-berdarlar kethüdâsı ve Dârüssaâde ağa-sı kâtibî, kapıcılar ardında iki sıra üzeri-ne üç dört nahil taşıyan tersaneliler, Es-ki Saray baltacıları, iki gümüş nahilini

arkasında tam donanımlı bir ata binmiş olarak elinde cildi ve kesesi mücevher işli bir mushaf taşıyan Eski Saray teber-darları kâtibî, yine tam donanımlı bir at üstünde Dârüssaâde ağası saraçbaşı, kürklü kaftan giymiş halde Dârüssaâ-de ağası, yanında Eski Saray teberdar-ları, bunların önünde halka saçılmak üze-re götürülen on kese akçeyi taşıyanlar, gümüş araba içinde gelin Fatma Sultan, yedek araba, tablhâne ve harem kadın-larının bindikleri araba.

II. Mahmud'dan itibaren, özellikle Tan-zimat'ın ilânından sonra öteki yenilikle-re paralel olarak saray düğünlerinde de değişiklikler olmuştur. Törenlerin baş so-rumlusu Dârüssaâde ağası önemini kay-betmiş, mehterin yerini saray bandosu almış ve geleneksel kırmızı gelin elbise-si de beyaz gelinliğe dönüşmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Tsma, nr. E 367, 692, 962, 7004, 7029, 8270; BA, Nevdet-Saray, nr. 212, 6312; Tur-sun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mehmed Ârif), İstanbul 1330, s. 79, 80; Selânikî, *Târîh* (İpşirli), I, 340-342; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 612; Abdurrahman Abdî, *Sûr-ı Pür-sû-râr-ı Hümâyun*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 343, vr. 3^b-4^a, 5^b, 15^a, 17^b; Hezârfen, *Telhî-sû'l-beyân*, vr. 147^a, 150^a, 157^a, 175^a, 176^b-178^b; Nâbî, *Vekâyi-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Sul-tan Mehmed-i Gâzî li-Nâbî Efendi* (haz. Ağâh Sırrı Levend), İstanbul 1944, s. 39-40, 58; Le-bîb, *Sumâme*, İÜ Ktp., TY, nr. 6097, vr. 8^b-10^a, 13^b, 17^b-20^a; Âkîf Bey, *Teşrifâtname*, Sü-leymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108; John Covell, *Diary*, British Museum, nr. 22.912, vr. 198^b, 200^a, 201^b, 205^a, 216^b, 218^b; Fr. Mit-rowitz von Wratisslaw, *Merkwürdiges Gesand-schaftsreise von Wien nach Konstantinopel*, Leipzig 1786, s. 204; Roger North, *The Li-ves of Francis North, Dudley North and John North*, London 1826, s. 213; Hammer, *GOR*, V, 451 vd.; Julie Pardoe, *The City of the Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836*, London 1837, II, 460-477; A. Vandal, *L'Odyssée d'un ambassadeur, les voyages du Marquis de Nointel, 1670-1680*, Paris 1900, s. 195-197; W. Sahn, *Beschreibung der Reisen des Reinhold Lubenau, Konisberg 1912*, II, 30; Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1940-41, I, 189-190; II, 94-95; Konyalı, *İstanbul Sa-rayları*, s. 138; Hamit Zübeyr Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Ankara 1944, s. 241-243, 266-267, 295-296; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 159-166; Çağa-tay Uluçay, *Harem*, Ankara 1971, s. 87-115; Özdemir Nutku, *IV. Mehmed'in Edirne Şenliği*, Ankara 1972, s. 53-71; a.mlf., "The Nahıl: A Symbol of Fertility in Ottoman Festivities", *Annales de l'Université d'Ankara* (1966), XII, Ankara 1972, s. 63-71; Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Ankara 1976, s. 194-198; Metin And, "Osmanlı Düğünlerinde Nahıllar", *Tarih Mec-muası* (Ocak 1969), s. 16; "Düğün", *TA*, XIV, 166-167.

ÖZDEMİR NUTKU

DÜHÂT-ı ARAB

(دهاة العرب)

İslâm siyasi tarihinde zekâ ve kabiliyetleriyle tanınmış bazı şahsiyetler hakkında kullanılan bir tabir.

Muâviye ile birlikte çalışan meşhur ba-zı idareciler hakkında kullanılan bu ta-bir muhaddis Şa'bî (ö. 103/721) ile İbn Şihâb ez-Zühri'ye (ö. 124/742) dayanır. Şa'bî'ye göre Arap dâhileri Muâviye b. Ebû Süfyan, Amr b. Âs, Mugire b. Şu'be ve Ziyâd b. Ebîh olmak üzere dört kişi-den ibarettir. Hz. Osman'ın şehid edildi-ği dönemde dâhilerin beş kişi olduğunu belirten Zühri, Ziyâd b. Ebîh yerine Kays b. Sa'd b. Ubâde ve Abdullah b. Budeyl b. Verkâ el-Huzâ'î'yi zikretmiştir. İbn Ha-bîb ise dühât-ı Arab olarak bu altı kişi-yi kaydetmektedir. Bunlardan Muâviye temkinli davranmak ve meseleleri kuv-vete başvurmadan halletmekle, Amr b. Âs içinden çıkılması güç ve karışık me-seleleri çözmekle, Mugire b. Şu'be sürat-li ve isabetli karar vermekle, Ziyâd b. Ebîh ise insanları iyi yönetmek ve müşkülleri halletmekle meşhur olmuşlardır.

Dühât-ı Arab'ın dört veya beş kişi ol-duğu hakkındaki bu yaygın kanaatin ak-sine meşhur Mâlikî kadısı Ebû Bekir İb-nü'l-Arabî, Amr b. Âs ve Ziyâd b. Ebîh'ten bahsederken onlara dâhi denmesin-in doğru olmadığını söyler. Ona göre Amr b. Âs'tan daha zeki ve daha maha-retli sahâbiler vardı; sahâbe ve tâbiîn-den birçoğu zekâca Ziyâd b. Ebîh'ten üs-tün olduğu gibi diğer Emevî valileri de Ziyâd'dan daha akıllı idiler.

Öte yandan bazı araştırmacılar, Muâ-viye b. Ebû Süfyan'ın aslında fevkalâde bir aklî güç ve kudrete, büyük bir muha-keme kabiliyetine sahip olmadığını, an-cak elindeki maddî ve siyasî imkânlar sayesinde menfaatlerini gözettiğini, yakınlıklarının ve hatta rakiplerinin bile is-tek ve arzularını hesaba katarak hare-ket ettiğini, hasımlarını bazan mevkî ve makam vaadleriyle, bazan da propa-ganda ve komplolarla bertaraf ederek siyasî bir deha örneği ortaya koydu-ğunu söylerler.

Gerçekten İslâm'ın ilk dönemi için bi-le Arap dâhilerinin dört veya beş kişi ile sınırlandırılması kesinlikle doğru olmaz. Tabakat kitaplarıyla diğer kaynaklar in-celenecek olursa daha birçok kimse hak-kında dâhi vasfının kullanıldığı, mese-lâ Hz. Ebû Bekir ile Ebû Ubeyde b. Cer-

XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait minyatürlü bir eserde düğün tasvirî (*Sumâme-i Hümâyun*, TSMK, Hazine, nr. 1344, vr. 47^b)

